The concept and peculiarities of a legal services contract

Aziz PALVANOV¹

Tashkent state university of law

ARTICLE INFO

Article history:

Received December 2021

Received in revised form

15 December 2022

Accepted 20 January 2022

Available online

15 February 2022

Keywords:

legal service,
contract,
civil law,
lawyer,
executor,
lawyer,
customer,
right,
obligation.

ABSTRACT

The service sector is one of the most important and key sectors of economic development. The diversity of relations in this area has been further enriched in recent years by the development of the Internet and the increasing role of the virtual world in people's lives. The expansion of types of services creates situations where previously there was enough legal regulation on a general basis, and now it is impossible to establish law and order without the development and creation of separate norms and rules. Especially in the context of globalization, the legal support service for the protection of the rights of individuals and legal entities especially requires the development of special rules and regulations in the coming years. This is due to the fact that contractual regulation of legal services differs from legal consulting services, which today operate in government agencies or organizations. In this case, anyone will have the opportunity to use the services of professionals with relatively comprehensive, in-depth knowledge and skills. The use of legal services, narrow and strong specialists in any field of jurisprudence, can be more qualitative and effective than the services of an ordinary lawyer. At the same time, it is important to understand the essence of the contract for the provision of legal services and its content, as well as to develop a contractual mechanism based on its results. In addition, it is necessary to strengthen the contractual and legal framework of relations related to the observance of the rule of law, the administration of justice in the courts and the involvement of a professional lawyer to legally ensure the implementation and protection of the rights of individuals and legal entities.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss1/S-pp202-211>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Independent researcher, Tashkent state university of law. Tashkent, Uzbekistan. E-mail: ziza1020@mail.ru

Юридик хизмат кўрсатиш шартномасининг тушунчаси ва ўзига хос хусусиятлари

Калит сўзлар:

юридик хизмат,
шартнома,
фуқаролик ҳуқуқи,
адвокат,
ижрочи,
юрист,
буюртмачи,
ҳуқуқ,
мажбурият.

АННОТАЦИЯ

Хизмат кўрсатиш соҳаси иқтисодий ривожланишнинг энг муҳим ва асосий тармоқларидан бири саналади. Бу соҳадаги муносабатларнинг ранг-баранглиги кейинги йилларда интернетнинг ривожланиши ва виртуал оламнинг кишилар ҳаётидаги ўрни ортиб бориши билан янада бойиб бормоқда. Хизмат турларининг кенгайишида эса илгари умумий асосларда ҳуқуқий тартибга солиш етарли бўлган, бироқ эндиликда алоҳида нормалар ва қоидаларни ишлаб чиқмасдан ва яратмасдан туриб ҳуқуқий тартиботни белгилаш имконсиз бўлган ҳолатларни юзага келтирмоқда. Айниқса, глобаллашув шароитида жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишни юридик таъминлаш хизмати ҳам кейинги ўн йилликда алоҳида қоидалар ва нормалар ишлаб чиқиш тақозо этмоқда. Чунки юридик хизматни шартномавий тартибга солиш бугунги кунда давлат органлари ёки ташкилотларида амал қиладиган юристконсулт хизматидан фарқ қилади. Бунда исталган шахс нисбатан кенг қамровли, чуқур билим ва малакага эга бўлган профессионал мутахассислар хизматидан фойдаланиш имконига эга бўлади. Юриспруденциянинг исталган соҳасида тор ва кучли мутахассисларнинг юридик хизматидан фойдаланиш эса умумий ҳуқуқшунос хизматига қараганда сифатли ва ҳар томонлама самарали бўлиши мумкин. Бунда эса юридик хизмат кўрсатиш шартномасининг моҳияти ва унинг мазмунини тўғри англаш ҳамда натижага асосланган шартнома механизминини ишлаб чиқиш долзарб саналади. Қолаверса, ҳуқуқ устуворлигини таъминлаш, судларда адолатни руёбга чиқариш ҳамда жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқларини амалга ошириш ва ҳимоя қилишни юридик жиҳатдан таъминлаш учун профессионал ҳуқуқшуносни жалб этишга оид муносабатларнинг шартномавий асосларини мустаҳкамлашни тақозо этади.

Понятие и особенности договора оказания юридических услуг

Ключевые слова:

юридическая услуга,
договор,
гражданское право,
адвокат,
исполнитель,
юрист,
заказчик,
право,
обязанность.

АННОТАЦИЯ

Сфера услуг является одной из важнейших и ключевых отраслей экономического развития. Разнообразие отношений в этой сфере еще более обогатилось в последние годы, развитием Интернета и возрастающей ролью виртуального мира в жизни людей. Расширение видов услуг создает ситуации, когда ранее было достаточно правового регулирования на общих основаниях, а теперь невозможно установить

правопорядок без разработки и создания отдельных норм и правил. Особенно, в условиях глобализации, служба правового обеспечения защиты прав физических и юридических лиц особенно, требует разработки специальных норм и правил в течении ближайших лет. Это связано с тем, что договорное регулирование юридических услуг отличается от юридических консультационных услуг, которые, сегодня действуют в государственных органах или организациях. В этом случае у любого человека будет возможность воспользоваться услугами профессионалов, обладающих относительно всесторонними, глубокими знаниями и навыками. Использование юридических услуг, узких и сильных специалистов в любой области юриспруденции, может быть более качественным и эффективным, чем услуги обычного юриста. При этом важно понимать сущность договора оказания юридических услуг и его содержание, а также разрабатывать договорный механизм по его результатам. Кроме того, требуется укрепление договорно-правовой базы отношений, связанных с соблюдением законности, отправлением правосудия в судах и привлечением профессионального юриста для правового обеспечения реализации и защиты прав физических и юридических лиц.

Бозор муносабатларининг ривожланиши ва жамиятнинг демократлашуви натижасида юридик хизматларнинг аҳамияти ортиб бормоқда. Бундай хизматларга бўлган талабларнинг ошиши натижасида юридик хизматлар кўрсатувчи субъектлар сони кескин кўпайди. Ўз навбатида, ушбу соҳанинг ривожланиши юридик фаолиятга яқин вақтгача “маҳсулот (моддий натижа)сиз меҳнат” сифатида мавжуд бўлган, юридик хизматларга фуқаролик ҳуқуқининг объекти сифатида ёндашишга имкон бермаган қарашнинг ўзгаришига олиб келди. Бундай ўзгаришларга эса, ўз навбатида, Ўзбекистон Фуқаролик кодекси (кейинги ўринларда – ФК)нинг шартнома эркинлиги тўғрисидаги, шунингдек, хизматлар тўғрисидаги умумий қоидаларнинг диспозитив мазмунда ифодаланиши ҳам сабаб бўлди [13]. Зеро, фуқаролик ҳуқуқи мавжуд ҳуқуқий муносабатларни тартибга солишда субъектларга муайян эркинлик ва танлаш имкониятини бериши билан ҳам бошқа ҳуқуқ соҳаларидан ажралиб туради[6].

Маълумки, ҳуқуқий (юридик) хизмат жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишда кўмаклашиш билан бирга, субъектларнинг ҳуқуқларини амалга ошириш ҳамда улар учун муайян маънода юридик расмийликларни бажариш ҳаракатларида ҳам намоён бўлади. Бу, ўз навбатида, мазкур хизмат учун эҳтиёжнинг зарурати билан боғлиқ. Зеро “ҳар бир инсон ўз ҳуқуқ ва эркинликларининг рўёбга чиқишида муайян чеклашларга дучор бўлишими мумкин, бундай чеклашлар қонун белгилаб қўйилади, чунки бошқаларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари зарур даражада тан олиниши ва ҳурмат қилиниши ҳамда ахлоқ-одобнинг адолатли талаблари ижтимоий тартиб ҳамда демократик жамиятдаги фаровонликнинг оқилона талаблари мувофиқ бўлиши лозим” [10]. Шу маънода, ҳуқуқий хизматлар шахсларнинг ҳуқуқларини рўёбга чиқариш, амалга ошириш, таъминлаш ва ҳимоя қилишда муҳим ўрин тутади.

Ҳуқуқий хизматлар ҳам бошқа хизматлар каби ФКда белгиланган ҳақ эвазига хизмат кўрсатиш муносабатларнинг бир тури сифатида тартибга солинади. Бироқ амалдаги фуқаролик қонунчилигида юридик хизматлар кўрсатиш бўйича муносабатларни уларнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда тартибга солишнинг ҳуқуқий модели мавжуд эмас. Ушбу соҳадаги концептуал ишланмаларнинг ҳозирги ҳолатини баҳолашда, аввало, фуқаролик ҳуқуқи олимлари томонидан баён этилган хизмат кўрсатишнинг фуқаролик ҳуқуқлари объекти сифатидаги табиати, шунингдек, хизмат кўрсатиш, жумладан, юридик хизматлар кўрсатишга оид шартномавий-ҳуқуқий муносабатлар ҳақидаги илмий ғоялар аҳамиятини эътироф этиш керак. Қолаверса, хизматлар кўрсатишга оид шартномавий мажбуриятларнинг айрим турлари бўйича кўплаб ишлар мавжуд: тиббий, таълим, воситачилик хизматлар ва бошқа шу кабилар. Бироқ миллий юридик адабиётларда юридик хизматлар кўрсатишга оид шартномаларнинг хусусиятларини ёритиб бериш бўйича фундаментал илмий иш мавжуд эмас, ушбу муаммо илгари тизимли равишда комплекс ўрганилмаган.

Юридик хизматлар кўрсатиш шартномасига хизмат кўрсатиш, топшириқ шартномалари, кутилган натижага эришмаслик хавфи (ҳуқуқий ҳужжатларни тақдим этмаслик ёки нотўғри тақдим этиш) нуқтаи назаридан пудрат шартномалари элементларини ўз ичига олган аралаш шартнома сифатида ёндашиш мақсадга мувофиқ [9].

Ўзбекистоннинг 1963-йилги Фуқаролик кодексида хизматлар кўрсатиш мажбуриятлари шартномаларнинг алоҳида гуруҳи сифатида ажратилмаган ва тизимлаштирилмаган. Шунга қарамай, фуқаролик ҳуқуқи фанида узоқ вақтдан бери ёндашув мавжуд бўлиб, унга кўра хизмат кўрсатиш шартномалари алоҳида номланади. Амалдаги Ўзбекистон Фуқаролик кодексига хизматлар кўрсатиш бўйича битим тушунчасининг киритилиши ҳуқуққа мосдир, чунки умумий мажбуриятлар тизимида хизматлар кўрсатиш бўйича мажбуриятларнинг улуши вақт ўтиши билан доимий равишда ошиб боради. Ўзбекистон ССР Гражданлик кодексида фақат маълум турдаги хизмат кўрсатиш шартномаларини (масалан, омонат сақлаш шартномаси; комиссия шартномаси; ташиш шартномаси ва бошқалар) ўз ичига олган [16], бироқ фақат сўнгги амалга оширилган кодификация мажбурият ҳуқуқининг янги институтини – хизмат кўрсатиш шартномасини мустақкамлаш имконини берди.

Хизмат кўрсатиш бўйича барча шартнома мажбуриятларини ягона гуруҳга бирлаштирувчи умумий белгилар – бу объектнинг хусусиятидир. Бу, биринчидан, хизматлар ноашёвий характерда бўлишини, иккинчидан, хизмат кўрсатувчининг шахсияти билан узвий боғлиқлигини назарда тутди. Хизмат кўрсатиш бўйича шартнома тузилаётганда, буюртмачи хизмат сифати билан олдиндан тўла танишиш ва унга рози бўлиш имконига эга бўлмайди, чунки хизматлар сифати фақат истеъмол қилиш жараёнида тўғри баҳоланиши мумкин [8]. Ушбу хусусиятлар хизмат кўрсатиш мажбуриятлари ва пудрат мажбуриятлари ўртасидаги фарқларда намоён бўлади.

Бу ҳолатда асосий фарқловчи хусусият хизмат кўрсатувчи томонидан амалга оширилган фаолият натижаси бўлади. Агар пудрат шартномаси мажбуриятларида бажарилган иш натижаси ҳар доим ашёвий шаклга эга бўлса, хизмат кўрсатиш мажбуриятларида ижрочи фаолияти натижаси ашёвий хусусиятга эга бўлмайди.

Хизматнинг ўзи уни тақдим этиш жараёнида истеъмол қилинади, шунинг учун унинг таърифи ҳар қандай эҳтиёжларни қондиришга қаратилган фаолият сифатида берилган.

Хизмат билан натижанинг ўзи эмас, балки унга олиб келган ҳаракатлар реализация қилинади [3]. Шунинг назарда тутиш керакки, хизмат кўрсатиш (масалан, тиббий, меҳмонхона хизматлари [2]) бўйича муайян ҳаракат ёки ҳаракатсизлик маълум бир ашёвий натижаларни шакллантириши ёки ашёвий натижалар орқали амалга оширилиши мумкин. Бироқ бундай натижа ажралмас бўлса ёки фойдаланилган нарса буюртма қилинган ҳаракатни ёки фаолиятни амалга ошириш учун зарур бўлса, бундай муносабатлар ҳам хизмат шартномасининг предмети бўлиб ҳисобланади.

Юқорида айтилганларни ҳисобга олган ҳолда шундай хулосага келиш мумкинки, унга кўра юридик хизматлар кўрсатиш шартномасининг предмети малакали юридик ёрдам кўрсатиш (шу жумладан, тегишли маслаҳатлар бериш) ва миждознинг (миждознинг) манфаатларини судда ва бошқа органларда ифодалаш бўйича ҳаракатлардир.

Малакали юридик ёрдам маълум бир натижага эришиш билан тавсифланмайди, балки уни кўрсатиш жараёнининг ўзи, яъни юридик хизмат кўрсатувчи шахснинг фаолияти шакли ва мазмуни қай даражада миждоз учун керакли натижага эришишга йўналтирилганлиги билан белгиланиши керак. Бу қуйидагиларда намоён бўлади: 1) юридик хизмат кўрсатувчи шахс юридик хатоларга йўл қўйиш ҳуқуқига эга эмас; 2) юридик хизмат кўрсатувчи шахснинг оқилона ва ўз вақтида ечим топиш салоҳияти ва истагида, ностандарт вазиятларда ижодий фикрлашида; 3) юридик хизмат кўрсатувчи шахснинг профессионал сифатида фактик (техник) хатоларга йўл қўймаслик қобилиятида.

Расмий ҳужжатлар ва амалиётда “юридик хизматлар” ва “ҳуқуқий хизматлар” тушунчалари эквивалент ҳисобланади. Бироқ адабиётларда юридик хизматлар деганда топшириқ, комиссия, мулкни бошқариш ва тижорат концессияси шартномаларидан келиб чиқадиган мажбуриятлар тушунилиши кераклиги ҳақида фикр билдирилган, уларнинг хусусияти бошқа шахс ёки ўз номидан, лекин ўзга шахс манфаати йўлида ҳаракат қилувчи воситачи – вакил, комиссиянер, мулк бошқарувчисининг иштирокида намоён бўлади. Бундан келиб чиққан ҳолда профессионал ҳуқуқшунослар томонидан кўрсатиладиган хизматларни юридик эмас, балки ҳуқуқий деб аташ керак [14].

Конституциянинг 116-моддасига кўра, ҳар ким ҳуқуқий ёрдам олиш ҳуқуқига эга. Қонунда назарда тутилган ҳолларда ушбу ёрдам бепул тақдим этилади. Ҳар ким ўз ҳуқуқлари ҳимоя қилувчи шахсни танлашда эркиндир. Шу жиҳатдан “ҳуқуқий ёрдам” ва “юридик (ҳуқуқий) хизматлар кўрсатиш тушунчалари ўртасига тенглик белгисини қўйиш мумкин [5]. Худди шундай, “ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш тўғрисидаги шартнома” атамаси “юридик (ҳуқуқий) хизматлар кўрсатиш тўғрисидаги шартнома” тушунчаси билан синонимдир.

М.В. Кратенко юридик хизматлар кўрсатиш бўйича шартнома тушунчасини белгилашда худди шу тамойилларга амал қилади. Унинг таъкидлашича, юридик хизматлар кўрсатиш тўғрисидаги шартномага мувофиқ ижрочи буюртмачи кўрсатмаларига, асосан, ҳуқуқий масалалар бўйича юридик хизмат кўрсатиш шартномасида назарда тутилган даражада ва шартларда хизматлар кўрсатиш ва

зарур ҳужжатларни тайёрлаш мажбуриятини, буюртмачи эса агар шартномада бошқача қоида назарда тутилган бўлмаса, кўрсатилган хизматлар ҳақини тўлаш мажбуриятини олади [7].

Юридик хизматлар кўрсатиш бўйича ҳуқуқий муносабатлар мулкӣ хусусиятга эга, чунки улар жамиятда товар-пул шаклидан фойдаланиш билан боғлиқ бўлган ёки пул муомаласи билан бевосита боғлиқ бўлмаган, лекин қиймат характериға эгадир. Юридик хизматлар кўрсатишга оид ҳақ эвазига амалга ошириладиган ҳуқуқий муносабатлар биринчи гуруҳга киради. Агар маълум сабабларга кўра мижоз юридик хизматлар учун ҳақ тўламаса, бу кўрсатилган ёрдамнинг мулкӣ қийматидан маҳрум қилмайди, аммо бундай ҳуқуқий муносабатлар юқоридаги даражанинг иккинчи гуруҳига тегишли бўлиши керак [12].

Мулкӣ муносабатлар, асосан, фуқаролик ҳуқуқининг предмети ҳисобланади. Бироқ ФКнинг 1-моддасига биноан, фуқаролик ҳуқуқий муносабатлар – бу ўз субъектларининг эрк-ирода эркинлиги, ҳуқуқий тенглиги ва мулкӣ мустақиллигига асосланган мулкӣ муносабатлардир. Ҳақ эвазига хизмат кўрсатиш муносабатларида ҳам тарафлар ўртасида гарчи муайян моддий неъмат яратиш борасидаги келишув мавжуд бўлмаса-да, буюртмачи ижрочи томонидан унинг фойдасини кўзлаб амалга оширган ҳаракатлари учун муайян ҳақ тўланади ва бу жиҳат хизмат кўрсатишнинг мулкӣ муносабат сифатида баҳоланиши учун асос бўлади.

Миллий қонунчиликка кўра, юридик хизматлар кўрсатиш бўйича шартномавий-ҳуқуқий муносабатлар шартнома ҳамда юридик хизмат кўрсатиш ҳақидаги давлат органи мансабдор шахсининг қароридан келиб чиқади. Шартнома тарафларининг ўзаро муносабатлари мазмунини мустақил равишда белгилаши назарда тўтилади. Ушбу ёндашув эрк автономияси деб аталади. Бу шахс қобилиятида ва унинг шартнома тузиш орқали ушбу муносабатларни вужудга келтиришга қаратилган эрк-иродасини мустақил равишда шакллантириш ва намоён этиш имкониятида намоён бўлади. Шунингдек, томонларга қонун ҳужжатларида белгиланган доирада хатти-ҳаракатларнинг бир нечта вариантларидан бирини танлаш имконияти берилади. Ҳуқуқий муносабатларни тузишда субъектларнинг ирода эркинлигининг мавжудлиги бундай ҳуқуқий муносабатларнинг диспозитив эканлигини кўрсатишга асос бўлади.

Иштирокчиларнинг юридик жиҳатдан тенглиги уларнинг бир хил юридик позитсияларни эгаллашини ва томонларнинг ҳеч бири бошқа томонга нисбатан ҳокимият функсияларига эга бўлмаслигини англатади. Фуқаролик-ҳуқуқий муносабатлар иштирокчиларининг юридик жиҳатдан тенглиги уларга нисбатан субъектив фуқаролик ҳуқуқларининг пайдо бўлиши, ўзгариши ёки бекор қилиниши учун асослар бир хилда амал қилиши (моддий ва ижтимоий тенглик, ташкилий ва ҳокимиятга боғлиқлигидан қатъи назар), шунингдек фуқаролик-ҳуқуқий тусдаги ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарликнинг барабар асосларини назарда тўтади. Адвокат ва унинг мижози юридик хизматлар кўрсатиш бўйича ҳуқуқий муносабатларда эркин, бир-бирига бўйсунмайдиган субъектлардир.

Юридик хизматлар кўрсатиш бўйича шартнома муносабатларининг мулкӣ хусусияти, уларнинг товар-пул, иқтисодий қийматга эгалик хусусияти алоҳида мулк эгалари сифатида ҳаракат қилувчи иштирокчиларнинг мулкӣ мустақиллигини белгилайди [1]. Хусусан, адвокат ўзи кўрсатаётган хизматларнинг эгаси,

мижоз эса ушбу хизматлар учун тўламоқчи бўлган маблағларнинг эгасидир. Адвокат ҳам, мижоз ҳам ушбу мол-мулкни тасарруф қилиш бўйича мустақиллика эга. Шундай қилиб, юридик хизматлар кўрсатишга оид шартномавий-ҳуқуқий муносабатлар мулкий бўлиб, улар иштирокчиларининг юридик жиҳатдан тенглиги, ирода эркинлиги, мулкий мустақиллигига асосланади ва ўз манфаатларини амалга оширишга қаратилган, мос равишда улар фуқаролик-ҳуқуқий муносабатлардир. Ушбу ҳуқуқий муносабатларнинг объекти хизмат кўрсатиш бўлганлиги сабабли улар хизмат кўрсатишга оид фуқаролик-ҳуқуқий муносабат сифатида эътироф этилади.

1997-йилда ФКнинг қабул қилиниши билан фуқаролик-ҳуқуқий муносабатлар моҳиятига, уларни ҳуқуқий тартибга солиш манбаларига нисбатан мутлақо янги ёндашув шаклланди. Ёндашувнинг янгилиги ижтимоий регуляторлардан (шу жумладан, уларнинг турларидан бири сифатида қонун) мустақил равишда фуқаролик-ҳуқуқий муносабатлар мавжуд бўлишини тан олишда, яъни, муносабатлар бирламчи, қонунчилик эса регуляторлардан бири сифатида иккиламчи даражали ҳисобланади. Бинобарин, юридик хизматлар кўрсатиш бўйича шартномавий-ҳуқуқий муносабатларнинг адвокатура тўғрисидаги қонунчилик ҳужжатлари билан тартибга солинганлиги уларнинг фуқаролик-ҳуқуқий табиатини инкор этмайди, фуқаролик ҳуқуқий муносабат сифатида эътироф этишга тўсқинлик қилмайди [11, 20].

Хизмат кўрсатиш бўйича барча шартномалар бир қатор умумий хусусиятларга эга ва бу ФКнинг 38-бобида хизматлар кўрсатиш шартномаси бўйича умумлаштирилган қоидалар белгиланишига асос бўлган. Ушбу бобнинг меъёрлари умумий ва махсус қоидалар сифатида хизмат кўрсатиш бўйича алоҳида шартномаларни тартибга солувчи нормалар билан мос келади, шунинг учун улар агар тегишли мажбуриятларнинг моҳиятидан бошқача қоида назарда тутилган бўлмаса, хизмат кўрсатиш бўйича барча шартномаларга нисбатан қўлланилади.

Хизмат кўрсатиш шартномаси бўйича бир томон (ижрочи) бошқа томоннинг (буюртмачининг) топшириғига биноан маълум бир ҳаракатни бажариш ёки муайян фаолиятни амалга ошириш жараёнида истеъмол қилинадиган хизматни кўрсатиш мажбуриятини олади ва мижоз агар шартномада бошқача қоида назарда тутилган бўлмаса, (ФКнинг 703-моддаси 1-қисми) ижрочига кўрсатилган хизмат учун ҳақ тўлаш мажбуриятини олади.

Шуни таъкидлаш керакки, миллий қонунчилик хизмат кўрсатиш шартномасини ҳуқуқий таърифлашда новатор эмас. Ушбу битим илдизлари Рим классик ҳуқуқига бориб тақалади, унда хизмат кўрсатиш шартномаси (лосатион-сондустио операрум) конструкцияси ишлаб чиқилган. Ушбу шартнома бўйича бир томон (ижрочи) бошқа томон (ижарага олувчи) фойдасига муайян хизматларни бажариш мажбуриятини ўз зиммасига олади, ижарага олувчи эса ушбу хизматлар учун белгиланган ҳақни тўлаш мажбуриятини олади. Ушбу шартнома, мақсади пудратчи томонидан ишнинг тайёр натижасини тақдим этишдан иборат бўлган *location-conductio operis* дан фарқли ўлароқ, ўзининг хизмат кўрсатишдан иборат алоҳида предметига эга[4].

Шундай қилиб, таъкидлаш керакки, барча хизматлар бир умумий хусусиятга эга – улар бўйича натижадан кўра ашёвий мазмунга эга бўлмаган хатти-ҳаракатларга эътибор қаратилади. Шунинг учун яна бир бор такрорлаш мақсадга мувофиқ: “хизмат кўрсатишда натижанинг ўзи эмас, балки унга олиб келган ҳаракатлар реализация қилинади”.

Шу тарзда хизмат кўрсатиш шартномасининг предмети муайян ҳаракатларни бажариш ёки ашёвий натижага эга бўлмаган муайян фаолиятни амалга оширишдан иборат.

Баъзи хизматлар бепул тақдим этилиши мумкин, улар шартномада кўрсатилиши керак, чунки ФКнинг 355-моддаси 3-қисмига мувофиқ, агар шартномада қонунда бошқача қоида назарда тутилган бўлмаса ёки шартноманинг моҳиятидан келиб чиқмаса, ҳар қандай шартнома ҳақ эвазига тузиладиган шартнома ҳисобланади. Агар хизмат кўрсатиш шартномасида ҳақ тўлаш тўғрисида шарт кўрсатилмаган бўлса ёки унинг шартларига кўра ҳақ миқдорини белгилаш имкони бўлмаса, бундай шартнома ҳақ эвазига тузиладиган шартнома ҳисобланади ва хизмат баҳоси шартномани тузиш пайтида шунга ўхшаш хизматлар учун тўланадиган одатдаги нархлардан келиб чиқиб аниқланади.

Хизмат кўрсатиш шартномалари йўналтирилган асосий ҳуқуқий натижа маълум бир ҳаракатни бажариш ёки муайян фаолиятни амалга ошириш жараёнида истеъмол қилинадиган хизматларни кўрсатишдир. Яъни хизмат кўрсатиш ижрочи томонидан маълум бир ҳаракатни бажариш ёки у томонидан муайян фаолиятни амалга оширишни ўз ичига олади.

Хизмат кўрсатиш бўйича шартномаларга тавсиф бериш учун, шунингдек, бундай шартномаларнинг мазмуни нимадан иборат эканлиги, шартноманинг муҳим шартлари нимадан иборатлиги, уни тузиш тартиби, шунингдек, шаклини белгилаш талаб этилади.

Шартноманинг муҳим шартларидан бири (уни аниқламасдан туриб нафақат хизмат кўрсатиш шартномасини, балки бошқа ҳар қандай шартномани ҳам тузиш имконияти йўққа чиқади) шартнома предмети. Шартнома предмети (шартномавий мажбурият предмети) тарафнинг бажариши керак бўлган ҳаракатлар (ёки бажаришдан ўзини тийиши керак бўлган ҳаракатларни бажармаслик) ҳисобланади.

Хизмат кўрсатиш шартномаси предметининг умумий таърифидан фарқли ўлароқ, адвокат томонидан хизматлар кўрсатиш шартномасининг предмети айнан хизматдир. ФКнинг 81-моддасига кўра, хизмат фуқаролик ҳуқуқларининг мустақил объекти ҳисобланади, аммо унинг таърифи Украина Фуқаролик кодексида белгиланмаган. Бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар ва ҳуқуқий адабиётларда хизмат нима эканлиги ҳақида ноаниқ тушунча мавжуд.

Қонун чиқарувчи ва олимларнинг ушбу концепция бўйича мавжуд бўлган барча позицияларини кўриб чиқишга асосланиб, хизматлар қуйидаги асосий хусусиятлар билан тавсифланиши ҳақида хулосага келишимиз мумкин [17, 19]: 1) хизмат маълум бир фойдали ва ҳуқуқий натижага эришишга йўналтирилади; 2) хизмат натижаси ҳар доим ноашёвий бўлади, шунингдек, ашёвий шаклга эга бўлиши мумкин (масалан, ёзма юридик хулоса юридик хизматлар кўрсатиш натижаси бўлиши мумкин). Шу билан бирга, шуни тушуниш керакки, хизмат кўрсатишда асосий жиҳат хизмат натижаси ифодаланган ашёвий шакл эмас, балки фаолият (хизмат) мазмунидир; 3) хизмат товар турларидан биридир, чунки у эҳтиёжларни қондиришга қаратилади ва пул қийматига эга; 4) хизмат унинг манбасидан ажралмас хусусиятда бўлиб, ижрочи шахси ва уни тақдим этиш жараёни билан чамбарчас боғлиқ; 5) хизматни сақлаб бўлмайди, яъни фақат кўрсатилаётган вақтда мавжуд; 6) хизмат кўрсатиш ва истеъмол қилиш бир вақтнинг ўзида содир бўлади, яъни хизмат уни кўрсатиш жараёнида истеъмол қилинади.

Юридик хизмат кўрсатиш шартномасининг ҳуқуқий табиати анча мураккаб бўлиб, ушбу муносабатлар бўйича идеал вариант бир нечта шартномаларнинг хусусиятларини ўз ичига олган аралаш шартнома ҳисобланади.

Ушбу битимни таърифлаш учун нафақат фуқаролик қонунчилиги қоидаларига амал қилиш, балки юридик хизматлар кўрсатувчи томонидан кўрсатиладиган юридик ёрдамнинг ўзига хос хусусиятларини ҳам ҳисобга олиш керак. Шундан келиб чиққан ҳолда, аралаш битим сифатида юридик хизматлар кўрсатиш шартномаси таърифини қуйидагича шакллантириш мумкин: бу шартнома бўлиб, унга кўра бир томон (хизмат кўрсатувчи) ишонч билдирувчи ёки у томонидан тайинланган шахсга малакали юридик ёрдам кўрсатиш мажбуриятини олади ва бошқа томон, ишонч билдирувчи эса бунинг учун ҳақ тўлаш мажбуриятини олади. Юридик хизмат кўрсатиш ҳамда судда ва бошқа органларда ишонч билдирувчининг манфаатларини ифодалашдан иборат малакали юридик ёрдам кўрсатиш бўйича ҳаракатлар алоҳида шартнома предмети ҳисобланади.

Бинобарин, юридик хизматлар кўрсатиш шартномаси икки томонлама, ҳақ эвазига тузиладиган, консенсуал, казуал, оммавий бўлмаган, бироқ оммавий оферта белгиларини ўз ичига оладиган шартномадир.

Сўнгги пайтларда консалтинг хизматларини кўрсатиш бўйича шартнома (консалтинг шартномалари деб ном олган) кенг қўлланила бошлади. Илмий адабиётларда [15, 18] консалтинг хизматларини кўрсатиш бўйича шартномалар юридик хизматларни ўз ичига олади, деган позиция билдирилган. Бизнинг фикримизча, бундай ёндашувда айрим номувофиқликлар мавжуд.

Консалтинг хизматларини кўрсатиш бўйича мажбурият предмети юридик хизмат кўрсатиш тўғрисидаги шартноманинг предмети ҳам бўлган ҳуқуқ соҳасидаги маслаҳатлар бўлиши мумкинлигига аниқлик киритилиши жоиз. Бироқ консалтинг шартномаси ва юридик хизматлар кўрсатиш шартномаси ўртасида фарқлар мавжуд бўлиб, улар ушбу шартномаларни айнан бир ёки бири бошқасининг бир тури сифатида кўриб чиқишга имкон бермайди. Аввало, консалтинг хизматларини кўрсатиш тўғрисидаги шартноманинг предмети фақат маслаҳатлар бўлиши мумкин, яъни актуал хусусиятга эга бўлган ҳаракатлар. Юридик хизмат кўрсатиш тўғрисидаги шартномада фактик ва юридик характердаги ҳаракатлар қамраб олиниши мумкин. Бироқ юридик хизматлар кўрсатиш шартномасидан фарқли ўлароқ, консалтинг шартномасининг предмети ҳуқуқдан ташқари бошқа соҳалардаги маслаҳатлар ҳам бўлиши мумкин.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Аманов А.А. Ахборот хизмати кўрсатишни фуқаролик-ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш: юрид. фан. фалс. докт (PhD)... автореф. – Тошкент: 2018. – Б. 14.

2. Ачилова Л.И. Проблемы правового регулирования гостиничных услуг по законодательству Республики Узбекистан: автореф. дис... докт. филс. юрид. наук (PhD). – Ташкент, 2020. – С. 33.

3. Ганиев Н.В. Телекоммуникация хизматларини фуқаролик ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш: юрид. фан. фалс. докт (PhD)... автореф. – Тошкент: 2021. – Б. 12.

4. Гражданское право: в 2 т. / Под. ред. Е.А. Суханова. – М.: Изд-во БЕК, 1994. – Т.2. – С. 1–2.
5. Имомов Н.Ф. Адвокатлар фаолиятининг фуқаролик-ҳуқуқий мақоми // “Ўзбекистон Республикасида адвокатурани такомиллаштириш муаммолари” мавзусидаги илмий-амалий конференция материаллари. – Тошкент: 2003. – Б. 136.
6. Имомов Н.Ф. Фуқаролик кодексининг вазифаси: ижтимоий муносабатларини ҳуқуқий тартибга солиш ёхуд ҳуқуқни белгилаш // Юридик фанлар ахборотномаси. 2018. - №1. – Б. 43–49.
7. Кратенко М.В. Договор об оказании юридической помощи в современном гражданском законодательстве: автореф. дис. ... кан. Юрид. наук. – Томск: 2005. – С. 27.
8. Маҳмудходжаева У.М. Ички ишлар органлари томонидан ҳақ эвазига кўрсатиладиган хизматларни фуқаролик-ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш: юрид. фан. фалс. докт (PhD). Дис... автореф. – Тошкент: 2021. – Б. 14.
9. Нарматов Н.С. Хизмат кўрсатиш соҳасида тадбиркорлик фаолиятини фуқаровий-ҳуқуқий тартибга солиш муаммолари // Масъул муҳаррир Х.Р. Раҳмонкулов. – Тошкент, 2009. – Б. 54.
10. Оқюлов О. Тадбиркорликнинг ҳуқуқий асосларини кодификациялаштириш ва тизимлаштиришнинг назарий ва концептуал масалалари // Demokratlashtirish va inson huquqlari. 2021. – № 4 (92). – Б. 38.
11. Отахонов Ф.Х. Юридик хизматнинг назарий-ҳуқуқий муаммолари. Монография / Масъул муҳаррир Тошқулов Ж.Ў. – Тошкент: 2019. – Б. 38.
12. Павліш П.В. Поняття договору надання юридичних послуг та його місце в системі цивільно-правових договорів // Часопис цивілістики. – 2015. – Вип. 18. – С. 139–143. Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chas_2015_18_32.
13. Раҳмонкулов Ҳ.Р. Фуқаролик ҳуқуқининг предмети, методи ва тамойиллари. – Тошкент: ТДЮИ, 2003. – 26 б.
14. Романец Ю.В. Общая характеристика договоров оказания юридических услуг (поручение. комиссия. агентирование) // Законодательство. – 2001. – № 4. – С. 38–43.
15. Ситдикова Л.Б. Правовое регулирование отношений в сфере оказания информационных и консультационных услуг в Российской Федерации автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Москва: 2009. – С. 16.
16. Топилдиев В.Р. История гражданского права в Узбекистане и этапы его развития // Matters of Russian and International Law. 2019, Vol. 9, Is. 10A. – С. 163 / <http://publishing-vak.ru/file/archive-law-2019-10/19-topildiev.pdf>.
17. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексига шарҳ / <https://www.osce.org/uz/uzbekistan/106236>.
18. Хошимов Д.Д. Услуги как объект гражданских прав по законодательству Республики Таджикистан: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Душанбе: 2012. – С. 14.
19. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: Навчальний посібник. / С.С. Бичкова, І.А. Бірюков, В.І. Бобрик та ін.; За заг. ред. С.С. Бичкової, – К.: КНТ, 2006. – С. 334.
20. Цивільний кодекс України: науково-практичн. комент. / За ред. Є.О. Харитонова. – Одеса: Юридична література. – 2003. – С. 1080.